

Oponentský posudek bakalářské práce

Autor: Milan Zeman

Název: Kant, Husserl and Berkeleyan Idealism

Autor si ve své práci vytknul za cíl doložit, že přes veškeré negativní vymezení vůči Berkeleyově koncepci idealismu, je jak Kantova, tak také Husserlova koncepce transcendentálního idealismu identická s Berkeleyovým materiálním idealismem. Materiálním idealismem je míněna koncepce, podle které jsou věci vnějšího světa pouze ideje (Berkeley), jevy (Kant) či fenomény (Husserl), tj. jejich existence je podmíněna jejich vztahem k poznávajícímu subjektu, a nemají tudíž existenci nezávislou na tomto vztahu. Tomuto záměru je podřízena architektura práce: jak v případě Kantovy, tak také v případě Husserlovy koncepce autor nejprve vysvětlí, v čem tkví základní obrysy jejich idealistických koncepcí. Poté ukáže, v čem spočívá jejich negativní vymezení vůči Berkeleyho koncepci, jejich „obrana“, aby nakonec ukázal, v čem je tato jejich obrana nedostatečná v tom smyslu, že nestačí k tomu, aby jejich koncepce mohly být skutečně chápány jako zásadně, či vůbec odlišné od Berkeleyho koncepce.

Autor v práci dokládá, že dokáže pracovat s prameny v originálním znění a že dokáže rovněž pracovat s vybranou sekundární literaturou. Vzhledem ke sledovanému záměru má práce také dobře promyšlenou strategii. Základní problém práce spočívá v tom, že na malém prostoru chce ukázat příliš mnoho. To, co si autor vytknul, nelze na 30. stranách dostatečně argumentačně založit. Důsledkem je, že všechny tři referované koncepce nejsou rekonstruovány v dostatečné míře a v požadované přesnosti.

V případě Kanta se autor zaměřuje na transcendentální estetiku, a i zde pouze fragmentárně. Autor si sice správně všímá, že Kantova nauka o transcendentálním idealismu je důsledkem jeho pojetí času a prostoru jako apriorních forem názoru. Rovněž správně upozorňuje na to, že materie je podle Kanta sama jen jevem. Zde je jistě dána shoda s Berkeleyem: oba upírají materii statut samostatně existující substance. Zde by ovšem bylo na místě vyrovnat se s Kantovou argumentací v první analogii zkušenosti, která říká, že přes veškerou střidu jevů se substance nemění a její kvantum se v přírodě nezmenšuje, ani nezvětšuje, přičemž se zdá, že jako substanci chce Kant identifikovat materii. To je výrazně

odlišné vůči Berkeleymu a souvisí to se zcela jiným pojetím substance u Berkeleyho a Kanta. Kant samozřejmě nezastává Berkeleyho spirituální monismus. Mysl či ducha nelze podle Kanta pojmut jako substanci. Kant se ontologicky k ničemu takovému nezavazuje. Hlavní argumentace se zakládá na problematice věci o sobě. Autor v její Kantem zdůrazněné nepoznatelnosti spatřuje hlavní oporu pro své tvrzení, že Kant zastává materiální idealismus, a spatřuje v ní rozpor v Kantově koncepci: na jedné straně je nepoznatelná, na druhé straně se v jevech jeví a je jejich původcem. To je vzhledem k tomu, co k tomuto problému říká kantovské bádání zejména ve 2. pol. 20. stol., velmi problematické. Dospělo totiž k tomu, že tento termín nemá u Kanta ontologický význam, nýbrž metodický: na jeden a týž předmět lze pohlížet dvěma způsoby: buď jako na jev, nebo jako na to, co je myšleno nezávisle na svém jevení ve smyslovosti. Zde by bylo na místě vyrovnat se s Kantovými úvahami v kapitole O rozdílu všech předmětů na fenomény a noumeny, kde Kant tuto svou metodickou představu explikuje. I zde autor Kantovi podsouvá ontologické závazky, k nimž se Kant nezavazuje. Jelikož se autorovi jedná o problém existence vnějšího světa, bylo by rovněž na místě vyrovnat se s Kantovým vyvrácením idealismu. Kant tím má sice na mysli Descarta, nikoliv Berkeleyho, ukazuje to však přesvědčivě, jak Kant na problém vnějšího světa nahlížel. Mimochodem, Berkeley existenci vnějšího světa nepopírá: na více místech upozorňuje na to, že jeho pojetí věcí jako idejí nevede k popření existence vnějšího světa: vše zůstává stejně jako předtím. A to ani nemluvím o tom, že aby čtenář získal komplexní představu o Kantově transcendentálním idealismu, bylo by potřeba rekonstruovat Kantovu nauku o poznání v Analytice pojmů. A nakonec: v hlavním argumentu Analogií zkušenosti Kant zdůrazňuje, že musíme rozlišovat mezi subjektivním sledem představ a objektivním sledem událostí, což je nejlépe patrné na 2. analogii zkušenosti: kategorie a z nich odvozené zásady jsou podmínkami možnosti pojmut subjektivní sled představ jako objektivní sled událostí. Autor se těchto závazků nemůže zbavit tím, že prohlásí: ať už Kant říká mimo transcendentální estetiku cokoliv, nic to na věci nemění. Jak je patrné, tak mění. Kritiku nějaké koncepce musí předcházet její detailní rekonstrukce. Tomuto elementárnímu metodologickému požadavku autor nedostojí. Dále jsou zde drobnosti: vztah k Lockovu rozlišení primárních a sekundárních kvalit nic nepřináší. Takže: Kant sice tvrdí, že věci můžeme poznávat jen tehdy, jsou-li ve vztahu k naší smyslovosti, ale neplyne z toho žádný ontologický závazek stran existence vnějšího světa. Když tedy Kant řekne, že předměty naší zkušenosti jsou jevy, a nikoliv věci o sobě, protože v tom případě by se o nich nedalo říci nic a priori, pak je to něco zcela jiného, než když Berkeley řekne, že věci jsou ideje, a existují jen jako akcidenty mysli (Spirit), jež je

jejich substrátem. Přiznám se, že mě poněkud vyděsila bezstarostnost, se kterou autor k problému přistupuje. K tomu řeknu ještě něco na závěr.

Pojďme se podívat, jak autor naloží s Husserlem. Považuji za problematické, že autor se při rekonstrukci Husserlovy koncepce omezí na jednu větu z § 41 Karteziánských meditací. A i zde zamlčí základní rozměr Husserlovy koncepce: transcendentální subjektivita je tím, co udílí smysl, a omezí se jen na „ontickou“ část citované výpovědi. Tím zcela zmizí okolnost, že pro fenomény je vztah k transcendentální subjektivitě nesuspendovatelný, protože jen ona je může pojímat jako smysluplné celky. Husserlova „teorie relativity“, jak ukazuje autorem uvedený, avšak interpretačně nevytěžený citát z doslovu ke Kart. med., neimplikuje žádné ontologické závazky stran existence vnějšího světa. Jde pouze o udílení smyslu. Situace je dokonce ještě vyhocenější než u Kanta: svým pojmem epoché Husserl dokonce jakékoliv podobné závazky odmítá: Existence světa je prostě uzávorkována, a žádným způsobem se o ní nerozhoduje. I zde tedy autor Husserlovi neadekvátně podsouvá ontologické závazky.

Podobně jako u Kanta se autor zbavuje detailnější a přesnější rekonstrukce tím, že prohlásí: jelikož Husserl trvá na své „teorii relativity“, je lhostejné, zda materiální objekty pojímá jako reálné či iluzorní. To je jen obtížně akceptovatelné a platí zde stejná metodologická výhrada jako u Kanta. Rozdíl transcendentálního a psychologického ego, který autor u Husserla tematizuje, je velmi komplexní problém. Dávám autorovi za pravdu, že se nejedná o rozdíl dvou separátních entit (tak je tomu také u Kanta i u Fichta). Autor však neukazuje, nýbrž jen konstatuje, že Husserl pojímá jejich rozdíl jako rozdíl dvou separátních entit. A nakonec se autor domnívá, že inkonzistenci Husserlovy ontologie (vůbec nevysvětluje, co to má být) lze ukázat na jedné straně textu. To je metodologicky neobhajitelné. Autorova neschopnost (či spíše neochota) rozlišovat přichází ke slovu, když řekne, že je jen jeden transcendentální idealismus, totiž ten Kantův. Mezi Kantovou, Schellingovou (autor ho vynechává, ale to mu nevytýkám) a Husserlovou koncepcí transcendentálního idealismu jsou závažné rozdíly, které autor takto jednoduše eliminuje. Za velký problém považuji závěrečnou poznámku, jež není argumentačně vůbec podložená. Autor v ní naznačuje, že Kantova a Husserlova koncepce je absurdní, protože materiální idealismus je vcelku „inconsistent with reality“. Autor jednak přesvědčivě neukázal (a na vymezeném prostoru ani nemohl), že Kant a Husserl skutečně zastávají pozici Berkeleyovského materiálního idealismu (jeho výše uvedené vymezení považuji za zjednodušené a nedostatečné). Avšak především se ptám: S jakou realitou? Co je to realita? Autor tím v závěru práce otevře velmi závažný filosofický problém, jehož dimenze si patrně vůbec neuvědomuje a o němž ve svých předchozích úvahách vůbec nepojednával.

Po metodologické stránce je práce zcela nevyhovující. Autor záměrně rezignuje na přesnější a komplexnější rekonstrukce pojednávaných koncepcí a namísto toho nabízí prvoplánové a povrchní výklady.

Z uvedených důvodů musím práci hodnotit jako nedostatečnou.

PD Jindřich Karásek, Dr.